С Т А Н О В И Щ Е

от д-р Ивона Велчева Карачорова, доцент в Института за български език

на дисертационен труд за присъждане на научната степен *доктор на науките*

в област на висше образование 2. Хуманитарни науки

професионално направление 2.1. Филология. Български език (История на българския език)

Автор: доц. д-р Христина Милева Тончева-Тодорова

Тема: Старобългарският чин за Свето Богоявление (текстология и редакци)

Доцент д-р Христина Тончева е дългогодишен преподавател по старобългарски език и историческа граматика в Катедрата по общо езикознание и история на българския език в ПУ „Паисий Хилендарски“. Тя е автор на книги, статии и научни доклади, получили висока оценка от палеославистичната общност. Нейните научни интереси са главно в областта на историята на езика, диалектологията, изучаването на молитвените текстове в ръкописните и старопечатни евхологии и требници.

За научната степен „доктор на науките“ доц. Хр. Тончева представя дисертационен труд, озаглавен „Старобългарският чин за Свето Богоявление (текстология и редакции)“, в който се изучава традицията на този комплекс от текстове при съпоставяне на около 60 преписа и старопечатни издания, което позволява детайлно и многостранно изследване на развоя му като цяло, на отделните съставящи текстове, на структурата и състава му, както и формулирането на добре мотивирани изводи за историята на текста.

Темата на труда е безспорно дисертабилна, подходяща за „голям докторат“, тъй като за нея са необходими професионални натрупвания и опит, умения за справяне с голям по обема си емипричен материал, каквито авторката несъмнено притежава. Темата освен това

е актуална, тъй като се вписва в една от основните задачи, които си поставя съвременната палеославистика – изследването на химнографски и наративни текстове, посветени на определени църковни празници.

Доц. Тончева добре познава молитвените текстове в старите славянски ръкописи, за което свидетелстват многобройните й публикации, посветени на тях. Тя е запозната с този кръг ръкописи и е подбрала в изследването си тези, които бележат етапи в развоя на разглеждания чин. В изследването си Тончева използва методите на класическата текстология, която явно владее добре и използва успешно.

Като начало авторката предлага текстова реконструкция на старобългарския текст с разночетения. Успоредно с него е поместен и съответният гръцки текст по едно от венецианските издания. Въз основа на детайлна съпоставка на включените в изследването преписи и анализ на различията Тончева отделя редакции и групи в историята на текста като цяло. Важно е установяването на ранна архаична редакция на Чина в ръкописи от 13 и 14 в. Тя се обособява с характерни отлики в ритуала, набора от съставящи текстове, тяхната последователност, със собствени диагностични разночетения. Авторката открива и късно продължение на тази редакция - посочва един зографски препис от 13-14 в., който показва толкова голяма близост с най-стария известен препис на евхология – глаголическия Синайски от 10-11 в., че според авторката може да се твърди, че е преписан от апограф, преписан направо от него. Глаголическата традиция на Богоявленския чин като текст и състав тя открива и в ръкописни требници от 17 в. В група светогорски ръкописи от 15-18 в. тя установява единни редакционни промени, които свързва с известната атонска редакция на богослужебните книги. Тази редакция Тончева открива и във Великия требник от 1781 г. Отделя още две кратки редакции, които означава съответно като ранна и късна, както и самостоятелна късна редакция от 18 в. В отделни глави са разгледани преписи и групи преписи, които остават извън редакционните промени, но имат свои собствени особености, които бележат етапи в историята на Чина на Богоявление.

В труда са разгледани подробно и отделни съставящи текстове като молитвата на йерусалимския патриарх Софроний, който се намира в откритата от Й. Тарнанидис в Синайския манастир през 1975 г. част на ръкописа. Особено интересна в труда е главата,

посветена на старозаветните четива в Чина. За всяко от тях е определена редакционната принадлежност при съпоставка със съответни текстове от различни редакции, с паримейни текстове, както и с гръцкия текст. Отделно е анализирана старопечатната традиция, като отделните издания се съпоставят помежду си и с ръкописната традиция. В тези съпоставки са включени требниците на Божидар Вукович, Яков Крайков и Петър Могила. Всички тези установени компоненти в историята на разглеждания чин са характеризирани като особености в състава и прецизно изработени и анализирани случаи на лексикално- семантична дублетност. Привеждат се дублетите, открити във всички Богоявленски текстове, и подробно се анализират. В резултат се извеждат тенденциите в развоя на текста.

В приложенията са дадени текстовете за Чина за Богоявление по отделените редакции, лексикален индекс на всички включени в него текстове по архаичната редакция, новобългарски превод, както и азбучен показалец на установените лексикално-семантични дублети. Особено ценен принос към към историческата лексикология и лексикография е допълнението към вече издадения речник-индекс на Синайския евхологий на Пиринка Пенкова - лексикографска обработка на текстовете от споменатата, открита. от Й. Тарнанидис, част на ръкописа. Препоръчвам отделното издаване на тази част от приложенията, тъй като това би дало възможност за ползване на речника в неговия завършен вид.

Доцент Тончева има 20 публикации по темата на дисертационния труд – по 10 в чужбина и в наши издания. В тях са разработени различни проблеми и аспекти от него. Авторефератът дава добра представа за труда– представя го точно и достатъчно подробно.

Трудът на доц. д-р Хр. Тончева се отличава с актуалност на темата, реализиран е с професионализъм, отлично познаване на голям по обема си емпиричен материал, добър анализ, важни и приносни за историята на българската средновековна литература и историята на българския език резултати и изводи. Убедено гласувам за този дисертационен труд на авторката да бъде присъдена научна степен „доктор на науките“.

21.01.2017 г. доц. д-р Ивона Карачорова